

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՉ ԵՎՐԱՍԻԱ

ԹՈՒՐՔԻԱ
ԻՐԱՆ

ՈՌԻԵՆ ՍԱՖՐԱՍՅԱՆԻ ԽՍԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

ՀԱՏՈՐ I

ԵՐԵՎԱՆ 2012

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

CONTEMPORARY EURASIA

**TURKEY
IRAN**

EDITOR RUBEN SAFRASTYAN

VOLUME I

YEREVAN 2012

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

СОВРЕМЕННАЯ ЕВРАЗИЯ

**ТУРЦИЯ
ИРАН**

ПОД РЕДАКЦИЕЙ РУБЕНА САФРАСЯНА

ТОМ I

ЕРЕВАН 2012

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Է ՀՀ ԳԱԱ ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՄԱՄԲ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պ. գ. դ., պրոֆ. **Ռուբեն Սաֆրաստյան**
(գլխավոր խմբագիր)

պ. գ. թ., դոցենտ **Լիլիթ Հարությունյան**

պ. գ. թ., դոցենտ **Գոհար Իսկանդարյան**

պ. գ. թ., **Վահրամ Տեր-Մաթևոսյան**

Լևոն Հովսեփյան

Նազելի Նավասարդյան (պատասխանատու քարտուղար)

«Ժամանակակից Եվրասիա» ժողովածուի առաջին հատորն ընդգրկում է Թուրքիայի և Իրանի 2008–2011 թթ. քաղաքական, տարածաշրջանային առանցքային զարգացումներին և անվտանգության խնդիրներին նվիրված վերլուծական ուսումնասիրություններ: Ժողովածուում ներառված են հոդվածներ, որոնք անդրադառնում են Թուրքիայում ՆԱՏՕ–ի ՀՀՊ (Հակահրթիռային պաշտպանության) համակարգի ռադիոտեղորոշիչ կայանի տեղակայման խնդրին և դրա ազդեցությանը տարածաշրջանային զարգացումների վրա:

Նախատեսված է հասարակագետների, դիվանագետների, փորձագետների, ուսանողների, ինչպես նաև ընթերցող այլ շրջանների համար:

PUBLISHED BY THE DECISION OF THE SCIENTIFIC COUNCIL
OF INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES OF NAS RA

EDITORIAL BOARD:

Prof., Dr. **Ruben Safrastyan**, Corresponding Member of NAS RA,
(editor in chief)

Assoc. Prof. **Lilit Harutyunyan** (PhD)

Assoc. Prof. **Gohar Iskandaryan** (PhD)

Vahram Ter-Matevosyan (PhD)

Levon Hovsepian

Nazeli Navasardyan (responsible secretary)

The present volume of the periodical “Contemporary Eurasia” includes analytical studies on Turkey’s and Iran’s political processes, developments and regional security issues from 2008 to 2011. The separate section contains articles on the deployment of NATO’s missile defense system radar station in Turkey and its influence on the regional developments. The volume may be of interest for social scientists, diplomats, experts and students.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԱՀՐԱՄ ՏԵՐ-ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Թուրքիան 2008–2011 թթ.: Քաղաքական փոխակերպումների հիմնական առանձնահատկությունները 11

ԱՆՈՒՇ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

«Հայկական գործոնի» շահարկումը Թուրքիայի 2011 թ. խորհրդարանական ընտրությունների ընթացքում..... 40

ԻՐԱՆ

ԳՈՀԱՐ ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

ԻԻՀ 2008–2010 թթ. արտաքին և ներքին քաղաքական հիմնական խնդիրները 57

ԻԻՀ–ն 2008–2010 թթ.: Տարեգրություն..... 84

ԱՐԾՐՈՒՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԻԻՀ ռազմական ներուժը հավանական պատերազմի դեպքում..... 112

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ ՆԱՏՕ-Ի ՌԱԴԻՈՏԵՂՈՐՈՇԻՉ ԿԱՅԱՆԻ ՏԵՂԱԿԱՅՄԱՆ ԽՆԴՐԻ ՇՈՒՐՋ

ԼԵՎՈՆ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Թուրքիայում ՆԱՏՕ–ի միասնական ՀՀՊ համակարգի ռադիոտեղորոշիչ կայանի տեղակայման ռազմաքաղաքական նշանակությունը 121

ԳՈՀԱՐ ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

Իրանի դիրքորոշումը Թուրքիայում տեղակայված ՌՏԿ–ի հարցում..... 129

CONTENTS

TURKEY

VAHRAM TER-MATEVOSYAN

Turkey between 2008 and 2011: Principal Features of Political Transformations..... 11

ANUSH HOVHANNISYAN

The Use of the «Armenian Policy» during the 2011 Parliament Elections in Turkey..... 40

IRAN

GOHAR ISKANDARYAN

Foreign and Domestic Issues of IRI between 2008–2010..... 57

IRI 2008–2010: Chronology 84

ARTSRUN HOVHANNISYAN

IRI Defense Capability in Possible War 112

ON THE ISSUE OF THE DEPLOYMENT OF NATO'S MISSILE DEFENCE RADAR SYSTEM IN TURKEY

LEVON HOVSEPYAN

Military–Political Significance of the Deployment of NATO's Missile Defence Radar System in Turkey 121

GOHAR ISKANDARYAN

Position of Iran Regarding the Deployment of Ballistic Missile Radar System in Turkey 129

ԽՄԲԱԳՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրների արդի պատմության, ներքին և արտաքին քաղաքականության ուսումնասիրությունը տասնամյակներ շարունակ եղել է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի հետազոտական աշխատանքների կարևոր ոլորտը: Ստեղծվել է պատկառելի քանակ կազմող տարաբնույթ գրականություն, ձևավորվել են հարուստ ավանդույթներ:

Այսօր էլ ինստիտուտում աշխատում են մի շարք բարձրակարգ մասնագետներ, որոնք հաջողությամբ շարունակում են ՀՀ հարակից երկրների ժամանակակից քաղաքականության համակողմանի հետազոտումը: Նրանց աշխատությունները հիմք են հանդիսանալու սույն մատենաշարի համար: Անտարակույս, կիրավիրվեն նաև մասնագետներ ինչպես Հայաստանի այլ գիտական կենտրոններից, այնպես էլ արտերկրից:

Հետագայում նախատեսվում է ընդլայնել հրատարակվող հետազոտությունների և աշխարհագրական շրջանակները, և արձարծվող խնդիրների ու թեմաների ընդգրկումը, ինչը հնարավորություն կտա դիտարկելու և վերլուծելու գործընթացները եվրասիական համատեքստում երևանակենտրոն տեսանկյունից:

ԻԻՀ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՆԵՐՈՒԺԸ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԵՊՔՈՒՄ

Ներկայում շատ է խոսվում իրանաամերիկյան կամ իրանախուրայելական հավանական բախման մասին: Նման պատերազմը չի բացառվում: Շատերին է հետաքրքրում ռազմական պոտենցիալների համեմատությունը և հավանական սցենարների զարգացումը, եթե լինեն մարտական գործողություններ: Իհարկե, ռազմական գործողությունների որևէ սցենարի զարգացումը կանխատեսելը շատ դժվար և անշնորհակալ գործ է, սակայն պոտենցիալների որոշակի համեմատություն անել հնարավոր է:

Եթե լինի նման պատերազմ, այն, ամենայն հավանականությամբ, կլինի օդածովային մասսայական հարվածների ձևով, ինչպիսին մենք ականատես ենք լինում հիմնականում ԱՄՆ-ի կողմից վերջին 20 տարում: Ցամաքային ուժերի մասնակցությունը նման մարտական գործողություններին կարող է լինել խիստ սահմանափակ, հիմնականում որոշ հատուկ ստորաբաժանումների գործողություններ: Եթե հաշվի առնենք, որ այստեղ գլխավոր խնդիրներից մեկը լինելու է Հորմուզի նեղուցի փակումը, չեն բացառվում որոշակի հատուկ գործողություններ, ինչպիսիք եղան «Prime Chance», «Praying Mantis» և այլ գործողությունները 1987–1989 թթ., երբ ամերիկյան հատուկ ջոկատայինները, նավատորմի և օդուժի հատուկ կանխարգելիչ հարվածներով մեծ վնաս պատճառեցին Իրանին, Հորմուզի նեղուցի շրջանում գրավեցին նավթահանման աշտարակը և այլն¹:

Փորձենք հասկանալ, թե ինչ ռազմական ներուժ ունի Իրա-

¹ David B. Crist. U.S.–Iranian Military Clashes in the Persian Gulf in the 1980s – The Inside Story. July 13th 2009. <http://www.thecuttingedgenews.com/index.php?article=11451&pageid=37&pagename=Page+One.html>

նր նման հավանական պատերազմի համար: Ինչպես նշեցինք, նման պատերազմի մեջ հիմնականում ներգրավվում են օդուժը, ծովուժը, ՀՕՊ զորքերը, լայն կիրառություն են գտնում հատուկ գործողությունները, ՌԷՊ ուժերը և կապը, շատ է կարևորվում հետախուզությունը: Այլ զորատեսակների ներգրավվածությունը կրում է խիստ սահմանափակ բնույթ կամ իսպառ բացակայում է: Իրանն ունի մոտ 350 միավոր ՄուԴ-29, Сy-24, F-4, F-5, F-14, F-7 և այլ տեսակի մարտական ինքնաթիռներ², որոնք, սակայն, արդեն ժամանակակից համարվել չեն կարող, իսկ ամերիկյան ինքնաթիռները, որոնք քանակով ընդհանուրի կեսից ավելին են, բավականին հնացած են և տեխնիկական որոշակի խնդիրներ ունեն: Չի բացառվում նաև դրանց հատուկ խափանումը արտադրող երկրի կողմից: Դրան հակառակ՝ միայն Իսրայելն ունի մոտ 360 միավոր բարձրակարգ F-15, F-16 տեսակի կործանիչներ, որոնք հիանալի տեխնիկական վիճակում են, և, առհասարակ, իսրայելական օդուժը աշխարհում առաջին տեղում է իր մարտական փորձով և պատրաստությամբ: Իրանական օդուժը տեխնիկապես գրեթե ի վիճակի չէ հարվածելու Իսրայելին, քանի որ նաև տեխնիկական, նաև կազմակերպչական, նաև մասնագիտական լուրջ խնդիրներ կան: Այն դեպքում, երբ իսրայելական օդուժի համար սա մեծ խնդիր չէ: Մինչև 1500 կմ շառավղով, ինչը կազմում է Իսրայելից Իրանի տարածքի խորքերը, իսրայելական օդուժը կարող է գերճշգրիտ հարվածներ հասցնել Իրանին: Տեխնիկական խնդիրներից զատ, Իրանի համար անհաղթահարելի են նաև հարևան ոչ բարեկամ երկրների՝ Սաուդյան Արաբիայի, Հորդանանի, Բահրեյնի տարածքները: Այն դեպքում, երբ Իսրայելին այս երկրները կարող են օդային տարածք տրամադրել: Իհարկե, այստեղ կարևոր դեր ունի նաև ՀՕՊ-ը, որը, սակայն, այնքան էլ հզոր չէ Իրանի դեպքում: Ճիշտ է, իրանական բանակում կան սակավաթիվ ռուսական և չինական համեմատաբար ժամանակակից համարվող զենիթահրթիռային համալիրներ, ինչպիսիք են С-300-ի չինական տարբերակը կամ Тор-ը³, սակայն դրանք, ինչպես նշեցինք, սակավաթիվ են, բացի դրանից էլ,

² The Military Balance 2010, IISS, Nuffield Press, p. 253.

³ Иран получил щит Купив у России зенитно-ракетные комплексы пятого поколения «Тор-М1», 26. 01. 2007. <http://farsiiran.narod.ru/analitics/tor.htm>

խրայելական ՌՕՈւ-ն դրանց հետ պայքարի փայլուն փորձ ունի, ինչը ապացուցվեց նաև խրայելահունական զորավար-ժուրթունների ժամանակ, երբ խրայելական ՌՕՈւ-ն, հիմնականում շնորհիվ ՌԷՊ-ի և հմուտ ղեկավարման, հաղթահարում էր հենց նույն համալիրների պաշտպանությունը⁴: Իհարկե, որոշակի կորուստներ կարող են լինել: Կարծում ենք, ավելորդ է արդեն նշել, որ իրանական բանակը լրջորեն զիջում է խրայելականին ՌԷՊ-ի մակարդակով, հետախուզության, ղեկավարման համակարգերով և այլն: Իսրայելի համար այստեղ գլխավոր խնդիրը կարող է լինել գերճշգրիտ միջոցների պակասությունը: Նման դեպքերում առաջնային ոչնչացման են ենթակա օդանավակայանները, միջուկային օբյեկտները, կապի, տրանսպորտի կարևոր հանգույցները և ղեկավարման կետերը: Իրանի տարածքում կետային հարվածներին ենթակա կարող են լինել նման ավելի քան 100 կարևորագույն թիրախներ, որոնց անհրաժեշտ կլինի հասցնել մի քանի հարվածներ. ընդհանուր ավելի քան 2000 մարտական թռիչք, որից 500–600–ը՝ հարվածային նպատակով: Դրանց համար անհրաժեշտ կլինեն ոչ պակաս քան 500 միավոր ժամանակակից օդ-երկիր տեսակի հրթիռներ, որոնք թանկարժեք են: Ընդ որում՝ երբեմն նման թիրախները կարող են լինել խորը գետնի տակ, նման նշանակետերի ոչնչացման համար Իսրայելն անհրաժեշտ միջոցներ չունի: Այստեղ Իսրայելն առանց ԱՄՆ-ի օգնության դժվար թե գործը զլուխ բերի: Այսինքն՝ խրայելա-իրանական օդուժների համեմատությունը փաստում է, որ Իրանը այստեղ կարող է պարտություն կրել: Ծովուժն այս դեպքում կարևոր գործոն չէ և գրեթե մեծ դեր չի կարող խաղալ: Իհարկե, այստեղ ի հայտ է գալիս Իրանի գլխավոր խաղաքարտը՝ բալիստիկ հրթիռները, որոնք երկար տարիներ է հատուկ ստեղծվում են Իսրայելին հասնելու համար: Սակայն տեղեկացնենք, որ այստեղ ևս մեծ առաջընթաց չկա: Իրանյան «Շահաբ-3» դասի բալիստիկ հրթիռները, որոնք կարող են հասնել Իսրայելի տարածք, քանակով շատ չեն (խոսվում է մինչև 5 տասնյակի մասին⁵), տեխնիկապես մեծ հուսալիություն չունեն, իսկ ոչ միջուկային մարտական մասը շատ մեծ և

⁴ Израиль и Греция провели тайные военные учения, <http://www.sem40.ru/index.php?newsid=224184> 13. 12. 2011

⁵ The Military Balance 2010, p. 252; Сколько времени осталось до удара по Ирану?, 20. 01. 2012. <http://www.modernarmy.ru/new/47>

գերճշգրիտ չէ: Այսինքն, եթե անգամ դրանք արձակվեն, մասսայական չեն լինելու, արձակումից հետո ոչ բոլորը կարող են տեղ հասնել, հասնելուց կարող են մեծ շեղումներ ունենալ, իսկ հարվածելուց էլ մեծ վնասներ չեն պատճառի: Այստեղ արդեն մի քանի տասնյակ մարդկանց մահը ոչինչ չի փոխի: Այս «եթեների» շարքին ավելացնենք նաև որ Իսրայելն այսօր միակ պետությունն է աշխարհում որի տարածքը լիովին փակված է հակահրթիռային պաշտպանությամբ, այսինքն իրանական տեղ հասած հրթիռների մեծամասնությունը նաև կարող է խոցվել մինչև 30 կմ բարձրության և 100 կմ հեռավորության վրա: Նրանք ի վիճակի են խոցել մինչև հարյուր հրթիռներ, որոնց կարող են հայտնաբերել արդեն արձակման պահից:

Եթե պատերազմի դրոշակակիրը լինի ԱՄՆ-ն, ապա պայմանները լիովին կփոխվեն: Ամեն ինչ ավելի վատ ընթացք կունենա Իրանի համար: Ամերիկյան նավատորմը տարածաշրջանում կարող է կուտակել 5-րդ և 6-րդ նավատորմի մինչև 4-5 ավիակիրային խումբ, որը նշանակում է մոտ 400 մարտական թռչող սարք և մոտ 50-60 տարատեսակ ժամանակակից նավ, որոնց վրա կարող են լինել նաև մինչև 1000-1200 «BGM-109 Tomahawk» տեսակի թևավոր հրթիռներ: ԱՄՆ-ն տարածաշրջանի շատ երկրներում ունի ռազմաբազաներ: Բահրեյնում է գտնվում ամերիկյան 5-րդ նավատորմի գլխավոր կայանատեղը, Սաուդյան Արաբիայում է գտնվում օդատիեզերական ռազմագործողությունների տարածաշրջանային կառավարման կենտրոնը: Այս բազաներում ԱՄՆ-ն կարող է առավելագույնը 48 ժամում կուտակել մինչև 2000 մարտական ինքնաթիռներ և նույնքան թևավոր հրթիռներ: Էլ չենք նշում ամերիկյան B-1, B-2 և B-52 ռմաբակոծիչների մասին, որոնք հարվածներին կարող են մասնակցել ԱՄՆ-ից կամ Հնդկական օվկիանոսի Դիեգո-Գարսիա ռազմաբազայից: ԱՄՆ-ին այս գործողությունների ժամանակ կարող են միանալ նաև այլ դաշնակիցներ, ինչից հարաբերակցությունը շատ չի փոխվի: Նման ուժերի համար արդեն իրանական մոտ 100 կարևորագույն թիրախները կխոցվեն ավելի հեշտությամբ: Խնդիր չեն լինի նաև խորը գետնի տակ տեղակայված բազաները, որոնք ռմաբակոծվում են հատուկ խորքային և գերծանր ռումբերով: Իրանը տեսականորեն Հորմուզի նեղուցը փակելու հնարավորություն ունի, սակայն եթե հաշվի առնենք, որ ամերիկյան նավատորմն արդեն այս-

տեղ ներկայություն ունի, դա գրեթե անհնար է: Որոշ փորձագետներ պնդում են, որ ամերիկյան «Nimitz» դասի ավիակիրներն իրենց մոտ 300 մ երկարությամբ մեծ են և նման փոքր նեղուցում խուսանավել չեն կարող, հետևաբար սահմանափակ գործողությունների են ընդունակ: Սա չի համապատասխանում իրականությանը. նախ Հորմուզի նեղուցը բավականին մեծ է, հետո նման նավերը հիմնականում շարժվելու կարիք չունեն, իսկ ուղեկցող նավերը՝ հաճանավերը, ականակիրները, ֆրեգատները և սուզանավերը, քանակական և տեխնիկական այնպիսի գերազանցություն կարող են ապահովել, որ իրանական նավատորմի գործողությունները, մեղմ ասած, կչեզոքացվեն: Խոսվում է նաև իրանական սուզանավերով ամերիկյան ավիակիրները խորտակելու մասին: Անգամ 533 մմ–ոց տորպեդների մի քանի հարվածներով նման նավերին հնարավոր չէ խորտակել⁶: Մենք չնշեցինք, որ միևնույնն է, այստեղ ևս գլխավոր դերակատարն օդուժն է լինելու, իսկ տվյալ դեպքում համեմատություններն ավելորդ են:

Իհարկե, նման ուժերով օդածովային հարվածներին Իրանն ադեկվատ ոչինչ գրեթե չի կարող հակադրել, այդպես է եղել Իրաքում, Աֆղանստանում, Հարավսլավիայում և այլն: Նման գործողությունները կարող են տևել մի քանի օրվանից մինչև մեկ–երկու ամիս: Սակայն առաջին անգամ այս կայծակնային ու ճշգրիտ հարվածները կարող են վերաճել այլ պատերազմի, որը, անկախ ԱՄՆ–ի կամ Իսրայելի կամքից, կտեղափոխվի տարածաչափական այլ հարթություններ:

Պատասխան գործողությունները կարող են լինել շատ ցավոտ տարածաշրջանի, ինչպես նաև համաշխարհային տնտեսության համար: Եթե Իսրայելին մասսայական հրթիռային հարված հասցնելը դժվար խնդիր է, ապա անմիջական հարևան երկրներին նման հարված հասցնելը մեծ բարդություն չէ, քանի որ Իրանը ունի մինչև 500 կմ հեռահարության «Շահաբ–2» և այլ հրթիռների մեծ քանակ⁷: Մենք արդեն նշել ենք, որ Իրանը ի վիճակի է լրջորեն նպաստելու սառեցված կամ նոր տեղային խնդիրների վերսկսմանը (Քրդական խնդիր, Արցախյան հիմնախնդիր և

⁶ Чем похожи камикадзе и П–700 “Гранит”?, 30. 01. 2012, <http://topwar.ru/10606-chem-pohozhi-kamikadze-i-p-700-granit.html>.

⁷ Anthony H. Cordesman, Khalid R. Al-Rodhan, The Gulf Military Forces in an Era of Asymmetric War Iran. June 28, 2006. Washington, DC. Center for Strategic and International Studies Arleigh A. Burke Chair in Strategy.

այլն): Սակայն ամեն ինչ կարող է լինել շատ ավելի ծանր: Մասնավորապես պետք է հաշվի առնենք, որ Իրաքը, Պակիստանը և Աֆղանստանը մեծ սահմաններ ունեն Իրանի հետ: Չի բացառվում, որ այդ երկրներում Իրանի անմիջական ներգրավվածությամբ սկսվեն մեծածավալ մարտական գործողություններ, անգամ կարող է լինել իրանական բանակի ներխուժում: Չմոռանանք, որ բանակն առաջնային ռեզերվի հետ միասին կազմում է մոտ 1 մլն զորք, իսկ Բասիջ և այլ ստորաբաժանումներում կան տասնյակ հազարավոր նվիրյալ մահապարտներ: Պայթյունների միջոցով մահապարտները կարող են ապակայունացնել ողջ տարածաշրջանը, որտեղ կենտրոնացած է աշխարհի նավթագազային պաշարների զգալի մասը: Հորմուզի նեղուցում Իրանի համար ռազմական տեսանկյունից ամենաանպաստ գործողություններն անգամ դադարեցնելու են նավթահանումը այդ տարածքով: Պատերազմը նաև կարող է վերածվել մեծագույն էկոլոգիական աղետի. նման փորձ արդեն կա:

Այս պատերազմի դեպքում ակամայից բոլոր հարևան երկրներն էլ կարող են հայտնվել հարվածի տակ: Այդ հարցը չի կարող չանհանգստացնել տարածաշրջանի երկրներին, այդ թվում նաև մեզ: Իրանի հարավային հարևանները, որոնք լավ հարաբերություններ ունեն ԱՄՆ-ի հետ, այս մասին վաղուց են մտածել: Պատահական չէին Սաուդյան Արաբիայի կողմից ամերիկյան ՀՕՊ և հակահրթիռային պաշտպանության մեծաքանակ Patriot և THAAD համալիրների ձեռքբերումները: Այս համատեքստում է նաև հարկավոր դիտարկել Ադրբեջանի կողմից երկու՝ «С-300 ПМУ-2» համալիրների ձեռքբերումը: Սակայն ամենահետաքրքիրը Ռուսաստանի և Միջինասիական երկրների քայլերն են: ՌԴ-ն ակտիվորեն ուժեղացնում է իր կասպիական նավատորմը, այդ քայլերին են դասվում նման փակ ծովի համար բավականին հզոր և մեծ «Татарстан» և «Дагестан» հրթիռային նավերի ներմուծումը: Կասպից ծովի համար չափազանց հզոր է նաև ափամերձ պաշտպանության «Бастيون» համակարգը, որի «Яхонт» հականավային հրթիռները կարող են արձակվել ողջ ծովի երկայնքով ու լայնքով: Հատուկ նշենք, որ նման հրթիռային համակարգերի կարիք Ռուսաստանը շատ տեղերում ունի, սակայն դրանք շատ սակավ են: Ոչ մի ծովում կամ օվկիանոսում ռուսական նավատորմերը նորագույն զենքերի նման քանակ չեն ստանում:

Հետաքրքիր են նաև 2011 թ. սեպտեմբերին ՌԴ-ի, Ղազախստանի, Տաջիկստանի և Ղրղըզստանի կողմից անցկացված համատեղ «Центр-2011» զորավարժությունները: Այս զորավարժությունների ժամանակ հետ մղվեց մերձկասպյան հարավարևելյան հատվածի վրա պայմանական հակառակորդի ծովային և ցամաքային հարձակումը: ՌԴ-ն զգուշանում է Իրանի շուրջ ստեղծված իրադրությունից և դաշնակիցների հետ միասին պատրաստվում է անցանկալի զարգացումների, իսկ Իրանը չի թաքցնում, որ պատերազմի դեպքում կարող է դիմել կտրուկ քայլերի և զգալիորեն ապակայունացնել տարածաշրջանը: Երբ բոլորը նշում են, որ Իրանին հաղթելը հեշտ չէ, իհարկե, խոսքը նոր սերնդի արագ պատերազմներին դիմակայելու մասին չէ: Սակայն Իրանը շատ մեծ ներուժ ունի՝ խառնելու աշխարհի հզորների խաղաքարտերը: